

Текстове конструювання концепту ОСТРОВИ СІЛЛІ в есе Джона Фаулза: когнітивно-дискурсивний аналіз

Т. В. Луньова*

Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г. Короленка, м. Полтава, Україна

*Corresponding author. E-mail: lunyovat@yahoo.com

Paper received 30.01.16; Accepted for publication 20.02.16.

Анотація. У статті здійснено аналіз текстового конструювання концепту ОСТРОВИ СІЛЛІ в есе Джона Фаулза “Острови” на основі методологічних засад когнітивно-дискурсивної парадигми. Визначено лінгвокогнітивні засоби формування означеного концепту та комунікативні стратегії взаємодії з читачем під час цього процесу. Запропоновано опис концепту як сукупності виділених із цілісного тексту тематично відмінних міні-текстів, котрі вербалізують певні ментальні оповіді.

Ключові слова: концепт, текст, конструювання, лінгвокогнітивний засіб, комунікативна стратегія.

Здатність концептів вербалізуватися не лише окремими лексемами чи словосполученнями, а й цілими текстами була визначена ще на етапі становлення концептології як окремої дослідницької галузі. Так, репрезентація за допомогою тексту чи сукупності текстів включена до переліку мовних засобів об’єктивації концептів [6, с. 15], котрий став хрестоматійним. У контексті інтенсивного розвитку когнітивно-дискурсивної парадигми сучасної лінгвістики, орієнтованої на “конвергентне вивчення когнітивних і комунікативних аспектів людської діяльності” [7, с. 5], дослідження механізмів текстової репрезентації концептів набуває особливої актуальності. Когнітивно-дискурсивна лінгвістика розглядає мову не як “інструмент комунікації-обміну готовим знанням, об’єктивованим в мовних знаках”, а пропонує “альтернативне її тлумачення як комунікативної взаємодії суб’єктів, змістом якої є вироблення спільної системи орієнтації у життєвому просторі на основі формування мовних знаків” [3, с. 4]. Саме тому перспективою розвитку концептології визнається не подальше “накопичення даних про окремі концепти”, а “концептологічні студії міждисциплінарного характеру, орієнтовані на вивчення динаміки концептів та концептосистем, специфіки їхньої взаємодії, у тому числі і в інтерсеміотичному ракурсі, механізмів формування (включаючи нейролінгвістичні) у синхронії та діахронії, тексто- й дискурсотвірної ролі, енергетики впливу, в тому числі сугестивного, у різних дискурсивних середовищах” [1, с. 10-11]. Як бачимо, на зміну традиційній схемі, за якою концептологічні дослідження зосереджувалися на з’ясуванні складників певного концепту (цей підхід зреалізовано, зокрема у таких роботах [2; 4; 5]), приходять новий підхід, за яким у центрі уваги є не вичерпна інвентаризація об’єктивованих концептуальних складників, а вивчення особливостей функціонування певного концепту в тексті та дискурсі в аспекті конструювання комунікантами релевантних смислів. Таким чином, дослідницький інтерес становить не стільки “застиглий” у мові чи текстах концепт, скільки динаміка конструювання концепту при розгортанні певного тексту чи дискурсу.

Зважаючи на вищевикладене, актуальними постають дослідження механізмів конструювання концептів у текстах різних жанрів і стилів. Саме розробці цього напрямку присвячена дана розвідка, об’єктом аналізу якої є динаміка концепту ОСТРОВИ СІЛЛІ в тексті есе Джона Фаулза “Острови” [9]. Метою даної

статті є з’ясувати, завдяки яким лінгвокогнітивним засобам і комунікативним стратегіям відбувається виформовування концепту ОСТРОВИ СІЛЛІ у тексті вказаного есе.

Есе Джона Фаулза “Острови” було написане як передмова до альбому фотографій островів Сілли, зроблених відомим британським фотографом Фей Годвін. У своїй взаємодії текст і фотографії створили своєрідний інтерсеміотичний дискурс про острови Сілли. Одним з основних комунікативних завдань есе-передмови було зацікавити читача, залучити його до вищезначеного дискурсу. На реалізацію цього завдання спрямовані перші рядки тексту есе, у яких йдеться про людину, яка мандрує на острови Сілли: “*The wise visitor to the Scillies does not drive straight to Penzance and board a helicopter or a ship [...]*” [9, с. 333]. Читач має змогу ідентифікуватися з таким мандрівником. Джон Фаулз допомагає читачеві це зробити, беручи на себе роль гіда, який показує острови і розповідає про них. Так, Фаулз яскраво описує, як виглядають острови: “*The effect is best later in the day, when they lie in the westerling sun’s path, more like optical illusions, mirages, than a certain reality. I say ‘they’, but the appearance at this range is of one island [...]*” [9, с. 333], і тут же надає наукову інформацію про минуле цих островів: “*[...] in remote antiquity all the larger islands except St Agnes very probably were conjoined*” [9, с. 333]. У такий спосіб концепт ОСТРОВИ СІЛЛІ конструюється в тексті як репрезентант реально існуючого у фізичній дійсності об’єкта з характерним зовнішнім виглядом і власною історією.

Поєднання **лінгвокогнітивних засобів наочного опису й експлікації** застосовується в тексті есе і в подальшому. Так, письменник засобами мови зображає сліди життя первісних людей на островах Сілли: “*Their [much earlier humankind’s] menhirs and quoits and stone lines brood on the moors and in the granite-walled fields [...]*” [9, с. 333]; “*Their [much earlier humankind’s] burial places are scattered all over the present islands [...]*” [9, с. 333] і науково обгрунтовано пояснює причину великої кількості поховань на цих островах: “*[...] Scillies must have been the ultimate Forest Lawn of megalithic Britain, though interment there would have been an ambition not only of the dying: the spirits of the dead could not cross water, and the living may well have cherished that thirty-mile cordon sanitaire between themselves and their ancestors.*” [9, с. 333].

Також письменник описує фізичне середовище: валуни на островах, – і тут же пояснює, як вони виникли та яке враження справляли на перших поселенців: *“Some of the great boulders (naturally carved by Atlantic wind and rain, split and isolated by the Ice Age) that the earliest settlers found there would have profoundly impressed, and baffled, them.”* [9, с. 334].

Завдяки застосуванню лінгвокогнітивних засобів наочного опису й експлікації концепт ОСТРОВИ СІЛЛІ конструюється в тексті як складне ментальне утворення, яке має образні й логічні складники, поєднані в тематичні (“внутрішні” щодо цілісного тексту есе) міні-тексти: “як виглядають острови”, “їхня природна історія”, “їхня культурна історія”. При цьому ці міні-тексти не є суцільними утвореннями на власне вербальному рівні, а виленовуються як кореляти цілісних ментальних оповідей, об’єктивованих у ряді окремих текстових фрагментів.

Інтерес читача до розгортання концепту ОСТРОВИ СІЛЛІ підтримується завдяки застосуванню **комунікативної стратегії кооперації**, яка втілюється в есе як залучення читача до спільної (уявної) мандрівки на острови Сілли і вивчення їхньої географії та історії.

Окрім наочного опису та експлікації, для конструювання концепту ОСТРОВИ СІЛЛІ в тексті есе застосовано такий лінгвокогнітивний засіб як **концептуальну метафору**. Острови Сілли метафорично представлені як кораблі: *“And there they [the Scillies] float, an eternal stone armada of over hundred ships, aloofly anchored off England [...]”* [9, с. 333], як кафедра проповідника: *“Like all good islands, the Scillies can play their own pulpit”* [9, с. 382] і як японські дзен-сади каміння: *“Our century has rightly learned to admire the Zen gardens of Japan for their simplicity; and most of Scilly remains one huge Zen garden of the Atlantic”* [9, с. 382]. Завдяки цим концептуальним метафорам образні уявлення про острови Сілли, комуніковані читачам автором есе, деталізуються, збагачуються поетичними елементами і насичуються позитивно забарвленими оцінними складниками.

Також конструювання смислів-складників концепту ОСТРОВИ СІЛЛІ відбувається завдяки використанню **концептуальних опозицій**. Серед них найважливішими є такі:

“мудрість” – “нездатність зрозуміти мудрість”: на початку есе йдеться про мудрого мандрівника, який знає, як і коли найкраще наблизитися до островів Сілли, щоб побачити всю їхню красу (*“The wise visitor to the Scillies does not drive straight to Penzance and board a helicopter or a ship, but instead finds time, so long as the weather is clear and the visibility good, to go out first to Land’s End.”* [9, с. 333]), а наприкінці есе розповідається притча про учня-новачка, який не зміг збагнути мудрість Будди і був за це покараний мудрим вчителем (*“My sincere hope is that the slap the novice received was freighted with every ounce of force still lying in the sage’s arm”* [9, с. 382]);

“здатність глибоко і творчо мислити” – “нездатність мислити по-справжньому”: *“More and more we lose the ability to think as poets think, across frontiers and consecrated limits. [...] One reason I love islands so much is that of their nature they question such lack of imagination; that properly experienced, they make us stop*

and think a little: why am I here, what am I about, what is it all about, what has gone wrong?” [9, с. 380];

“сутнісне, однак приховане і неочевидне” – “очевидне, наявне на поверхні і тому поверхове”: *“It is the boundedness of the smaller island, encompassable in a glance, walkable in one day, that relates it more closely to the human body than any other geographical conformation of land. It is also the contrast between what can be seen at once and what remains, beyond the shore that faces us, hidden. Even to ourselves we are the same, half superficial and obvious, and half concealed, labyrinthine, fascinating to explore.”* [9, с. 337].

Ці опозиції є ціннісно й емоційно марковані: “мудрість”, “здатність глибоко і творчо мислити”, “сутнісне, однак приховане і неочевидне” подаються в тексті есе як позитивні і бажані цінності.

Ще одним лінгвокогнітивним засобом конструювання концепту ОСТРОВИ СІЛЛІ в тексті досліджуваного есе є **аналіз легенд**, пов’язаних з островами Сілли [9, с. 334-336], який спирається на цитування історичних джерел [9, с. 335]. Джон Фаулз описує зміст легенд та визначає вірогідні історичні події, котрі були в подальшому міфологізовані жителями островів, які на той час не могли їх раціонально пояснити. Також письменник вдається до **етимологічного аналізу назвисьок жителів різних островів Сілли**: *“In the old days there were different nicknames for the men of each island. [...] St Martin’s men were Ginnicks, a word whose meaning R. L. Bowley says is lost, though I see Joseph Wright has it down [...] as a synonym for ‘neat’. On St Agnes you were a Turk because you looked Spanish [...]”* [9, с. 337]. Ці два лінгвокогнітивні засоби сприяють виформовуванню науково-аналітичних складників концепту ОСТРОВИ СІЛЛІ.

Комунікативна стратегія кооперації, зреалізована на початку есе як заохочення читача до спільної (уявної) мандрівки на острови Сілли, у подальшому тексті втілюється як залучення читача до мандрівки (подумки) художніми текстами про острови: значна частина есе присвячена аналізу ряду художніх книг, у яких описувалися реальні чи вигадані острови. Джон Фаулз переказує сюжети, цитує тексти, аналізує та висловлює власне ставлення до образів і символів, утілених у цих книгах, а також спонукає читача до співроздумів, висловлюючи полемічні думки. Зокрема, письменник висловлює й обґрунтовує думку про те, що зовсім не випадково роман, який вважається одним із перших англійських романів (“Робінзон Крузо” Даніеля Дефо), присвячений подіям, котрі відбуваються на острові. За Фаулзом, острів символізує раціонально невмотивоване, але палко бажане осягнення істини: *“This capacity to enisle is one I always look for in other novelists; or perhaps I should say that none I admire lacks it. It is a capacity that lies quite literally at the heart of what has often been called the first modern novel, Defoe’s Robinson Crusoe; and it lies equally at the heart of the very first novel of all. The island remains where the magic (one’s arrival at some truth or development one could not logically have predicted or expected) takes place; and it rises strangely, out of nothingness, out of the onward dogwatches, mere journeying transit, in the writing”* [9, с. 347].

Найдетальніший аналіз Джон Фаулз присвятив “Одіссеї” Гомера і “Бурі” Шекспіра. Підсумовуючи розгляд історичних джерел “Бурі” (розповідей про реальні пригоди на островах, оприлюднених у часи Шекспіра), Джон Фаулз натякає на потенційно можливий зв’язок остовів Сіллі та острова, описаного в “Бурі”: *“Any specific and realistic shape the island location took in Shakespeare’s consciousness must have derived from his knowledge of the Strachey, Jourdain, and other, associated pamphlets, and I a not for a moment proposing the Scillies as an alternative; yet they were far more on Elizabethan and Jacobean minds than they are on ours today.”* [9, с. 369]. Питання залишається відкритим, і читач може сформулювати власну думку.

Цікавим прийомом конструювання концепту ОСТРОВИ СІЛЛІ в есе Джона Фаулза є композиційна побудова тексту, у якому поєднано два тематичні блоки: контексти, де йдеться власне про острови Сіллі, й контексти, у яких острови аналізуються в цілому, узагальнено. Другі контексти за обсягом переважають перші. Завдяки цьому текст власне про острови Сіллі ніби перебуває в морі тексту про острови в цілому, що додатково актуалізує уявлення про відокремленість островів Сіллі як складник відповідного концепту.

Проведене дослідження дозволило з’ясувати, концепт ОСТРОВИ СІЛЛІ виформовується в тексті есе Джона Фаулза “Острови” завдяки сукупності таких лінгвокогнітивних засобів: наочного опису, експлікації, використанню концептуальної метафори, концеп-

туальних опозицій, аналізу легенд та антропонімів. Змодельовати концептуальні складники концепту ОСТРОВИ СІЛЛІ, комуніковані читачеві есе, можна в сукупності таких абстрагованих із цілісного тексту есе тематично відмінних між собою міні-текстів: “фізичні характеристики островів”, “їхня природна історія”, “їхня культурна історія”. Комунікація смислів, які складають концепт ОСТРОВИ СІЛЛІ, здійснюється в тексті есе на основі послідовної реалізації комунікативної стратегії кооперації, реалізованої як заочнення читача до спільної (уявної) мандрівки на острови Сіллі і як залучення до (мисленної) подорожі художніми текстами про острови.

Як бачимо, когнітивно-дискурсивний аналіз текстового конструювання концепту дозволяє представити його як сукупність текстів (оповідей), радше ніж упорядкований у певний спосіб перелік окремих складників. Зважаючи на те, що людині властиво мислити оповідями [8], видається доречним припустити, що оповідна модель концепту має потужний евристичний потенціал і дозволяє запропонувати такий науковий опис концепту, який безпосередньо корелює з певним ментальним утворенням.

Безумовно, методика дослідження механізмів конструювання концептів у різних за своїми характеристиками і спрямованістю текстах потребує подальшої розробки та уточнення, що й вбачається перспективою дослідження.

ЛІТЕРАТУРА

1. Воробьєва О.П. Концептологія в Україні: обзор проблематики // Лингвоконцептологія: перспективні напрями: монографія / авт. кол.: А.Э. Левицкий, С.И. Потапенко, О.П. Воробьєва и др.; под ред. А.Э. Левицкого, С.И. Потапенко, И.В. Нейдановой. – Луганск : Изд-во ГУ ЛНПУ имени Тараса Шевченко, 2013. – С. 10-37.
2. Карпенко У.О. Концептний зміст фрейму “Збройне протистояння” у російській культурно-мовній традиції: Автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.02 / Київ. нац. ун-т імені Тараса Шевченка. – К., 2006. – 14 с.
3. Мартинюк А. П. Словник основних термінів когнітивно-дискурсивної лінгвістики. – Х. : ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2011. – 196 с.
4. Огаркова Г.А. Вербалізація концепту КОХАННЯ в сучасній англійській мові: когнітивний та дискурсивний аспекти: Автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04 / Київ. нац. ун-т імені Тараса Шевченка. – К., 2005. – 17 с.
5. Пальчевська О.С. Концепт ШЛЯХ в англійській, французькій та українській мовах: лінгвокогнітивний та етнолінгвістичний ракурси: Автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.15 / Донецьк. нац. ун-т. – Донецьк, 2006. – 20 с.
6. Попова З.Д., Стернин И.А. Язык и национальная картина мира. – Воронеж : Истоки, 2003. – 58 с.
7. Приходько А. М. Концепти і концептосистеми в когнітивно-дискурсивній парадигмі лінгвістики. – Запоріжжя : Прем’єр, 2008. – 332 с.
8. Turner M. The Literary Mind. The Origins of Thought and Language. – NY., Oxford : Oxford University Press, 1996. – 187 p.

ДЖЕРЕЛО ФАКТИЧНОГО МАТЕРІАЛУ

9. Fowles J. Islands // Fowles J. Wormholes. – L. : Vintage, 1999. – P. 333-382.

REFERENCES

1. Vorobyova O.P. Conceptology in Ukraine: an Overview of the Key Issues // Linguo-conceptology: Promising Approaches / A.E. Levitskiy, S.I. Potapenko, O.P. Vorobyova & al.; Ed. by A.E. Levitskiy, S.I. Potapenko, I.V. Neydanova. – Lugansk : Lugansk National University named after Taras Shevchenko Publishing, 2013. – S. 10-37.
2. Karpenko U.A. Concept content of the Frame “Armed conflict” in Russian linguistic and cultural tradition. – Manuscript. Thesis of the candidate degree in Philology, specialty 10.02.02 – Russian Language. – Taras Shevchenko Kiev National University. – Kyiv, 2005. – 14 p.
3. Martinyuk A.P. Dictionary of the Key Terms of Cognitive-discursive Linguistics. – Kharkiv : Kharkiv National University named after V.N. Karazin Publishing, 2011. – 196 s.
4. Ogarkova A.A. Verbalization of the Concept of LOVE in Modern English: Cognitive and Discourse aspects. – Manuscript. Thesis for the degree of Candidate of Philology. Speciality 10.02.04 – Germanic Languages. – Kyiv National Taras Shevchenko University. – Kyiv, 2005. – 17 p.
5. Palchevska O.S. Concept of Road in the English, French and Ukrainian Languages: Lingvocognitive and Ethnolinguistic Aspects. – Manuscript. Thesis for a Candidate Degree in Philology, specialty 10.02.15 – General Linguistics. – Donetsk, 2006. – 20 c.
6. Popova Z.D., Sternin I.A. Language and National World Image. – Voronezh : Istoki Publishing, 2003. – 58 p.

7. Prykhodko A.M. Concepts and Conceptual Systems in the Cognitive-Discursive Linguistic Paradigm. – Zaporizhzhya : Premier, 2008. – 332 s.
8. Turner M. The Literary Mind. The Origins of Thought and Language. – NY., Oxford : Oxford University Press, 1996. – 187 p.
9. Fowles J. Islands // Fowles J. Wormholes. – L. : Vintage, 1999. – P. 333-382.

The Concept THE ISLES OF SCILLY in John Fowles's Essay as a Textual Construal: Cognitive and Communicative Analysis

T.V. Lunyova

Abstract. The article focuses on the cognitive and communicative analysis of the dynamic process of construing the concept THE ISLES OF SCILLY in John Fowles's Essay "Islands". The linguo-cognitive means of the textual construction of this concept are discussed and communicative strategies of the author are revealed. It is suggested that the concept can be described as a constellation of mini-texts which are singled out from the original text of the essay based on their topical/ thematic peculiarities that are determined by the content of the mental units with which they correspond.

Keywords: *concept, text, construal, linguo-cognitive means, communicative strategy.*

Текстовое конструирование концепта ОСТРОВА СИЛЛИИ в эссе Джона Фаулза: когнитивно-дискурсивный анализ

Т.В. Лунёва

Аннотация. В статье на основе методологических принципов когнитивно-дискурсивной парадигмы проанализировано текстовое конструирование концепта ОСТРОВА СИЛЛИИ в эссе Джона Фаулза "Острова". Выделены лингвокогнитивные средства формирования указанного концепта и коммуникативные стратегии взаимодействия с читателем во время этого процесса. Предложено описание концепта как совокупности тематически специфических мини-текстов, выделяемых из целостного текста и коррелирующих с определенными ментальными образованиями.

Ключевые слова: *концепт, текст, конструирование, лингвокогнитивное средство, коммуникативная стратегия.*